

TÜRKİYE VE İRAN ULUSLARARASI SİSTEM SORGUSU ÇERÇEVESİNDE BİR ARAYA MI GELİYOR?*

Are Turkey and Iran Coming Together Within the Scope of Questioning the International System?

Göktürk TÜYSÜZOĞLU**

Özet

Tarihte rekabet ve anlaşmazlıklarıyla bilinen Türkiye-İran ilişkileri, Muhammed Rıza Bakırî'nin Ankara ziyaretiyle yeni bir döneme girmiştir ve bölgesel çerçevede işbirliği yapılacağını göstermektedir. Söz konusu işbirliğinin altında yatan en temel neden, Türkiye'nin ABD/Batı yanlısı, edilgen dış politika yaklaşımının yetersiz kaldığını görmesi ve alternatif aktörlerle işbirliği arayışına girmesidir. Bu anlamda Rusya ve İran ön plana çıkmaktadır. Tahran yönetimi; bölgesel anlamda yalnızlıktan kurtulmak, Irak ve Suriye'de çıkarlarını koruyabilmek adına Türkiye'yle birlikte hareket etme ihtiyacı duymaktadır. İki ülke arasındaki işbirliği, çok kutupluluk bağlamında Moskova tarafından da desteklenmektedir. Rusya, İran ve Türkiye'nin çıkar ortaklığına gidecekleri bir Avrasya, üç başkentini lehine bir bölgesel görünüm yaratacaktır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, İran, uluslararası sistem, Bölgesel Kürt Yönetimi, PYD/YPG.

Abstract

Turkey-Iran relations, which have been historically defined with rivalry, have entered a new phase with the visit of Iranian Army Chief of Staff Baqiri to Ankara. The visit shows that two countries will cooperate tactically within the framework of regional affairs. Turkey sees the pro-Western and passive foreign policy approach is not enough to defend its interests and seeks cooperation with alternative actors. In this sense, Russia and Iran are significant. Iran needs to act together with Turkey in order to end its diplomatic loneliness in the region and especially in Iraq and Syria. Russia aims to design international system within context of multipolarity. The cooperation among Russia, Iran and Turkey will create a regional outlook benefiting all three capitals.

Keywords: Turkey, Iran, international system, Kurdistan Regional Government, PYD/YPG.

* Makale Gönderim Tarihi: 02.11.2017;

Yayına Kabul Tarihi: 02.12.2017

** Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi,
ANKASAM Danışmanı, gktrkt@gmail.com

Giriş

Türk-Fars rekabeti Ortadoğu tarihine damgasını vurmuş en önemli gerçekliklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı bölgeler veya ülkeler özelinde siyasal etkinlik mücadelesi vermiş olan bu iki halk, Ortadoğu'nun Arap olmayan iki önemli toplumsal ve siyasal gücü olarak her daim dış aktörlerin de yakından izlediği iki medeniyeti ifade etmektedir. Etnik olmanın yanı sıra mezhepsel bağlamda da farklı bir aidiyeti içselleştirmiş olan Türkler ve Farslar, özellikle 18. yüzyılın ortalarından itibaren kendi bölgelerindeki siyasal hegemonyalarının zayıflamasına ve başta Rusya olmak üzere Avrupalı aktörlerin hem kendi toprakları özelinde hem de ilgi duydukları bölgeler veya ülkeler bağlamında kontrolü ele geçirmelerine tanıklık etmişlerdir. Arap ulusçuluğunun yükselişi hem Türkleri hem de Farsları rahatsız eden ve etkinliklerini sınırlayan bir gerçeklik olmuştur. 20. yüzyıl başında imparatorluklarını yitirerek daha küçük bir toprak parçası üzerinde ulus devletler halinde yaşamaya başlamış olan bu iki medeniyet, iki farklı rejim ekseninde bunu uygulamışlardır. Türkiye, bir cumhuriyet olarak halk egemenliğini etkin kılmaya ve Batı tarzı demokratik yaşam anlayışını içselleştirmeye çalışırken; İran'da ise önce Pehlevi Hanedanlığı özelinde bir tek adam (Şahlık) sistemi kurgulanmış, sonrasında ise 1979'dan itibaren Şii inancına dayalı yani teokratik, otoriter ve izin verilen sınırlar dâhilinde de cumhuriyetçi bir anlayış siyasal arenaya egemen olmuştur.

“Şah” döneminde Batı yönelimli bir dış politika anlayışına sahip olan ve dinin daha geri planda tutulduğu İran ile yine Batı Dünyası'na eklenmiş, NATO üyesi Türkiye arasındaki ilişkilerin genel itibarıyla iyi sayılabilecek bir düzlemde geliştiğini biliyoruz. Bunda Şah Rıza Pehlevi ile Mustafa Kemal Atatürk arasında 1920'li yıllarda kurulan temasın da önemli bir rolü olmuştur. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere Batılı aktörler de İran ile Türkiye'nin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tehlikesi ve bunun Ortadoğu'ya olan yansımaları (Nasırcılık, Baasçılık, vb.) noktasında bir arada hareket etmesine özen göstermişlerdir. Ne var ki, bu durum 1979'da gerçekleşen İslam Devrimi sonrasında değişmiştir. “Devrim ihracı” inisiyatifine büyük önem atfeden ve bu bağlamda Türkiye'yi de hedef ülkeler arasında gördüğü ifade edilen İran

İslam Cumhuriyeti'nin aynı zamanda Batı karşıtı bir tutum içerisine girmesi, Ankara'nın Tahran yönetimini bir "tehdit" olarak dış politika ajandasına yerleştirmesine neden olmuştur. İki ülke ilişkileri, 1979'dan itibaren belli bir "güvenlikleştirme" anlayışına tabi tutulmuştur. Hatta Türkiye'de yaşanan iç siyasal gelişmeler ve yaşanan bazı cinayetler bağlamında dahi perdenin gerisinde İran'ın olduğu kaydedilmiştir.

Ne var ki, son dönemde bu güvenlikleştirme duvarının aşınmaya başladığını ve işbirliği odaklı bir anlayışın iki ülke ilişkilerine hâkim kılınmaya çalışıldığını görüyoruz. Arap ayaklanmaları öncesinde, İran'ın nükleer programına ilişkin tartışmalar esnasında Türkiye'nin Birleşmiş Milletler (BM) nezdinde Tahran'a verdiği destekle başlayan bu süreç, Arap ayaklanmalarına paralel olarak özellikle Suriye ve Irak'ta yaşanan gelişmelerle belli bir akamete uğramış olsa da son dönemde yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Bunun temel nedeni ise, özellikle Suriye'de ve Irak'ta Kürtler özelinde yeniden kurgulanmaya çalışılan sınırlar ve siyasal yapıyla gerek Türkiye'nin gerekse de İran'ın bölge özelindeki etkinliğinin sınırlanmaya çalışılması ve hatta her iki ülkenin de uzun vadede toprak bütünlüğüne ilişkin sorunlarla karşılaşabileceğine dair bir anlayışın oluşmasıdır. ABD, İsrail ve genel itibarıyla Batılı aktörlerin "Kürt kartı" odaklı olarak Ortadoğu'yu yeniden dönüştürme anlayışının söz konusu iki ülkeye zarar verebileceği ölçüde, Rusya'nın Ortadoğu özelindeki etkinliğini de sınırlandırabileceği ve bölgedeki etkinliğinin azalmasının yanı sıra kendisine müttefik olabilecek aktörlerin zayıflamasına yol açabileceği için, Moskova da Ankara ile Tahran arasındaki işbirliği odaklı yeni anlayışa destek vermekte, hatta bu işbirliğini koordine etmeye çalışmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye ile İran arasındaki ilişkiler, iki ülke arasındaki anlaşmazlık noktaları ve muhtemel işbirliği alanları çerçevesinde değerlendirilecek ve bugün "işbirliği" odaklı olarak anlamlandırılmaya çalışılan arka plan incelenecektir. Çalışmanın vardığı ana fikir ise, NATO üyesi Türkiye'nin Batı odaklı "edilgen" dış politika anlayışını, kendisine yönelen tehdit nedeniyle dönüştürmek ve bu bağlamda İran ile Rusya'ya yaklaşmak zorunda olduğu hususudur. Hiç kuşkusuz bu durum, Ankara'nın uluslararası sisteme egemen olan Batı hegemonyasını sorgulamasını da beraberinde getirecek ve onu "çok kutupluluk" yanlısı aktörlerin yanına çekecektir.

Türkiye-İran İlişkilerini Etkileyen Anlaşmazlık Noktaları

İki ülke ilişkilerinin 1979 yılından bu yana “örtük” ancak “sürekli” bir kriz içerisinde olduğu ifade edilebilir. Bunun temel nedeni ise İran'ın devrim sonrası Batı karşıtı bir tutum içerisine girmesi ve sahip olduğu rejimi çevre ülkelere, bu bağlamda Türkiye'ye de ihraç etmek istediğine ilişkin bir anlayışın bulunmasıdır.¹ Türkiye'nin NATO üyesi ve ABD'nin en önemli müttefiklerinden biri olması; İran'ın bu ülkeye soğuk yaklaşmasının, hatta bir tehdit olarak görmesinin en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Ayrıca “rejim ihracını” önemli bir dış politika aracı olarak betimleyen Tahran yönetiminin bu çerçevede, laik bir anlayışın egemen olduğu bir ülkeyi “hedef” olarak görmesi de doğaldır. Ülkede özellikle 1990'lı yıllarda yaşanan ve “siyasi” nedenlerle işlendiği su götürmez şekilde ortada olan bazı suikastlerin ardında İran'ın aranması da Ankara'nın, Tahran'a olan bakış açısını yansıtmaktaydı.² Tabii ki Sünni İslam'ın yaygın olarak kabul gördüğü Türkiye ile Şii İslam üzerine temellendirilmiş İran arasında, “rejim ihracı” söz konusu edildiği zaman, tamamıyla aynı anlayış çerçevesinde buluşmak mümkün değildir. Türkiye'nin esas çekincesi, laik-demokratik cumhuriyetin “teokratik” bir düzene evrilmesi ve bu yönde de Tahran'ın vereceği dış yardımdır. Yani Ankara yönetimi, İslam Devrimi sonrası kurgulanan İran'dan ciddi bir tehdit algılamış ve bu ülkeyi “güvenlikleştirme” duvarının arkasına konumlandırmıştır.

Söz konusu iki ülke arasında anlaşmazlık yaratan hususlardan biri de ikili ilişkilerin tarihsel arka planında yatmaktadır. Nitekim Türkiye, Osmanlı'nın; İran ise Safeviler ve Kaçarların farklı bir siyasal kurgu ekseninde devamını ifade etmektedir.³ Tarih boyunca da bu iki medeniyetin İslam Dünyası'na önderlik edebilme anlamında birbirleriyle rekabet içerisinde olduğu bilinmektedir. Üstelik her iki ülke de coğrafi/kültürel anlamda aynı toprakları kontrol edebilmek için mücadele vermiştir. Irak, Suriye, Güney Kafkasya ve Orta Asya gibi bölgeler Türk ve Fars medeniyetlerinin kesişim noktasında yer

1 Ünal Gündoğan, “Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme”, *Ortaadoğu Analiz*, Cilt: 3, No: 29, Mayıs 2011, s. 93-99.

2 Nail Elhan, “İran Devrimi'nin Türkiye'de Yansımaları: İrancılık ve 'İrancı' İslamcılık”, *Türkiye Ortaadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 3, No: 2, 2016, s. 28-57.

3 Firdevs Çetin, “Osmanlı-Safevi Rekabetinin Osmanlı Resmi İdeolojisine Etkisi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 2, No: 1, 2011, s. 12-28.

alan ve dolayısıyla her ikisinin de siyasal anlamda elinde tutabilmek için çaba harcadığı yerlerdir. Geline nokta Türkiye ve İran, bu bölgeler özelindeki doğrudan kontrollerini yitirmiş ve yayılmacı anlayışlarından sıyrılmış olsa da yine bu bölgeler üzerinde kültürel, ekonomik ve siyasal manada etkide bulunma ve böylece “bölgesel bir aktör” olabilme iddialarını sürdürmektedir. Hiç kuşkusuz bu durum, iki ülke arasındaki rekabeti de keskinleştirebilecek bir nitelik taşımaktadır.

Arap ayaklanmaları, Türkiye ile İran arasında bölgesel gelişmelere ya da aktörlere bakış hususunda varolan anlaşmazlığın bir kez daha gündeme gelmesine neden olmuştur. Nitekim Türkiye, Arap ayaklanmalarına paralel olarak muhalif hareketlere ideolojik, siyasal ve lojistik destek vermiş ve onları kendi yörüngesinde kalacak bir çatı etrafında buluşturarak kontrol etmek istemiştir. Bu durum, başarıya ulaşamamış olsa da Suriye meselesinde açıkça görülebilmektedir. Aynı şekilde, Mısır’da Mübarek yönetiminin devrilmesi sonrası kontrolü kısa bir süreliğine ele alan Müslüman Kardeşler de Türkiye’ye oldukça yakın bir çizgide durmuştur.⁴ Yani Ankara yönetimi, Arap ayaklanmaları sonrasında belirecek Ortadoğu fotoğrafında kendisine yakın olacak aktörler görmeyi yanı sıra bu bölgesel çalkalanmayı da lehine kullanmak istemiştir. Türkiye’nin bu çerçevede, ayaklanma sürecinin başında ABD, Suudi Arabistan ve Katar gibi aktörlerle yakınlaştığını görüyoruz. Bu yakınlaşma süreci özellikle Suriye’de yaşanan gelişmeler sonrası ortadan kalkmış ve Ankara, önemli oranda yalnızlaşmıştır. Bunun ardından ise devletin alternatif işbirliği olanaklarını değerlendirmeye başladığını görüyoruz. Yani, yaşanan gelişmeler Türkiye’nin istediği bölgesel görünümün ortaya çıkmasına engel olmuştur.

İran ise, Ortadoğu’daki gelişmeler çerçevesinde Türkiye ile farklı kutuplarda yer almıştır. Hatta bu minvalde, Arap ayaklanmalarının başından itibaren, Türkiye’nin son dönemde yakınlaşmaya başladığı İran ve Rusya’yla karşıt kamplarda yer aldığını söylemek dahi mümkündür.⁵ Nitekim Tahran yönetimi, başından itibaren Arap ayaklanmalarına karşı çıkmıştır. Zira Ortadoğu’da başlayacak bir

4 Juliana DeVries, “Turkey’s AKP: A Model for the Egyptian Muslim Brotherhood?”, *Dissent*, 12 Nisan 2011, <https://www.dissentmagazine.org/blog/turkeys-akp-a-model-for-the-egyptian-muslim-brotherhood>, (Erişim Tarihi: 05.09.2017).

5 Özüm S. Uzun, “The Arab Spring and Its Effect on Turkish-Iranian Relations”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt: 4, No: 2, 2013, s. 145-164.

siyasal değişim dalgasının kendisine de yansımalarından ve ülke içerisinde varolan muhalefetin benzer bir girişimle rejime karşı ayaklanmasından endişe etmekteydi. Bu minvalde, Mısır, Tunus ve Libya’da yaşanan gelişmelere fazlaca müdahil olamasa da özellikle kendisiyle yakın ilişki içerisinde bulunan Suriye ve Irak’taki sürecin en önemli parçalarından biri haline gelmiştir.

Tahran, Lübnan’daki ideolojik ve siyasi ortağı Hizbullah’la birlikte Suriye’de Esad yönetiminin sahadaki en önemli destekçisi olarak varolmuştur.⁶ Suriye Ordusu’nun, önce ÖSO (Özgür Suriye Ordusu) bileşenlerine ve sonrasında da el-Nusra, Ahrar ve DEAŞ’a karşı yaptığı mücadelede Kudüs Gücü’ne bağlı özel birliklerle sahada mücadele eden İran,⁷ ÖSO ekseninde Türkiye ile karşıt kamplarda yer almıştır. Irak’ta ise mezhepsel ortaklık nedeniyle Şiiilerin kontrolünde olan merkezi hükümete (Bağdat) destek vererek,⁸ Kürtlerin bağımsızlık söylemlerine açık bir şekilde karşı çıktığı gibi, ülkenin toprak bütünlüğünden yana bir duruş sergilemekte ve DEAŞ unsurlarına karşı yapılan mücadelede de gerek Irak Ordusu’na verilen uzmanlık desteği gerekse de Haşdi Şabi unsurlarının oluşturulmasında önemli bir pay sahibi olarak (Kudüs Gücü üzerinden Kasım Süleymani koordine etmektedir) açıkça etkinliğini ortaya koymaktadır.⁹ İran, Irak özelinde Türkmenler, Sünni Arap aktörler ve hatta Bölgesel Kürt Yönetimi’yle geliştirdiği ilişkiler ekseninde pay sahibi olmaya çalışan Türkiye’nin de en önemli bölgesel rakibi olarak belirlemiştir. Ne var ki, iki ülkenin çıkarları son dönemde Irak özelinde de birlikte çalışmayı gerekli kılmaktadır.

Rusya ile İran’ın bölgesel gelişmeler çerçevesinde genel olarak birlikte hareket ediyor olması da Türkiye’nin, Tahran’a ilişkin şüphelerini arttıran bir husus olarak değerlendirilebilir. Zira her iki

6 Bayram Sinkaya, “İran-Suriye İlişkileri ve Suriye’de Halk İsyanı”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 3, No: 33, 2011, s. 38-48.

7 “İran’ın Ortadoğu’daki Kılıcı: Kasım Süleymani”, *Al Jazeera Turk*, 11 Kasım 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/iranin-ortadogudaki-kilici-kasim-suleymani>, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

8 Adnan Abu Zeed, “Can US-Sunni Alliance Lure Baghdad Away From Tehran?”, *Al Monitor*, 24 Mayıs 2017, <http://www.al-monitor.com/pulse/en/originals/2017/05/iraq-sunni-arab-alliance-iran-us.html>, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

9 Mehmet S. Erol, “ABD-İran Savaşı ‘Haşdi Şabi’ Vuruşuyla Başladı”, *Milli Gazete*, 10 Ağustos 2017, <http://www.milligazete.com.tr/makale/1220949/prof-dr-mseyfettin-erol/abd-iran-savasi-hasdi-sabi-vurusuyla-basladi>, (Erişim Tarihi: 05.09.2017).

ülke de devletin tarihsel ve coğrafi veya bölgesel anlamda büyük çaplı anlaşmazlıklar yaşadığı aktörler olarak bilinmektedir. Ankara yönetiminin en önemli çekincelerinden biri, bu iki ülkenin anlaşarak kendisine karşı güçlerini birleştirmesi olmuştur. Nitekim Türkiye'nin bir NATO üyesi olarak, gerek Rusya gerekse de İran adına “tehdit” olarak görülmesi de bu duruma eklendiğinde ciddi bir anlaşmazlık boyutu su yüzüne çıkmaktadır. Zaten hem NATO'nun izlediği “füze kalkanı” stratejisi¹⁰ hem de Arap ayaklanmaları esnasında Ankara ile Moskova ve Tahran'ın karşıt kamplarda yer alması da Rusya-İran ikilisi ile Türkiye'nin birbirlerini temelde birer “tehdit” olarak anlamlandırdığını kanıtlamaktadır. Ancak son dönemde, özellikle Suriye özelinde yaşanan gelişmeler ve Türkiye'nin her iki ülkeye yönelik politikalarını Batı'dan daha bağımsız bir şekilde yönlendirmeye çalışması, “tehdit” algısının boyutunun değiştiğini de göstermektedir.

Ankara ve Tahran'ın anlaşmazlık içerisine sürüklendiği hususlardan bir diğeri ise iki ülkenin Azerbaycan'a olan bakış açılarıdır. Bilindiği üzere Azerbaycan, Türkiye'nin “kardeş” olarak görmesine ek olarak sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda ortaklık içerisinde olduğu bir devlettir. “Bir millet, iki devlet” anlayışı bu ilişkilere egemen kılınmaya çalışılmaktadır. İran ise, Azerbaycan'la olan ilişkilerini “tehdit” özelinde anlamlandırmaktadır. Bunun birinci nedeni, Türkiye ile Azerbaycan'ın ortak hareket ederek özelde Güney Kafkasya, genelde ise Avrasya'da “güçlü” bir Türk imgesi yaratması ve bunun Tahran'ın etkinliğini azaltacağı yönündeki endişelerdir. İkinci nedeni ise, İran topraklarının Tebriz merkezli kuzey/kuzeydoğu bölümünün nüfusunun çok büyük bir bölümünü Azerbaycan Türkleri'nin oluşturması (İran'da 25-30 milyon Türk'ün yaşadığı çeşitli kaynaklarda ifade edilmektedir)¹¹ ve bu bölgenin de “Güney Azerbaycan” olarak adlandırılarak,¹² Azerbaycan Cumhuriyeti (Kuzey Azerbaycan) ile bu bölgenin gelecekte tek bir Azerbaycan devleti içerisinde birleştirilebileceğine ilişkin plan ya da söylemlerin bulunmasıdır.

10 Sıtkı Egeli, “Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 10, No: 40, 2014, s. 39-73.

11 Arif Keskin, “Güney Azerbaycan, İran'da Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Yeşil Hareketi”, *21. Yüzyıl Dergisi*, Kasım 2009, s. 15-28.

12 Cemil Doğaç İpek, “Güney Azerbaycan Türklerinde Kimlik Sorunu”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 12, No: 1, 2012, s. 267-283.

Tahran yönetimi, bu durumun önüne geçebilmek adına kendi vatandaşı olan Azerbaycan Türkleri'ni "mezhep ortaklığı (Azerbaycan Türkleri'nin önemli bir bölümü Şii'dir)" çerçevesinde yanına çekip, "etnik" aidiyetlerini bastırmaya çalışırken; diğer yünden de Azerbaycan'a rahatsızlık verecek hamlelerde bulunmaktadır. Hazar'daki enerji paylaşımı hususunda Bakü'yle farklı tezleri savunan,¹³ Azerbaycan'ın özellikle Türkmenistan'la bu konuda anlaşamamasını kullanan ve Ermenistan'la da yakın ilişkilere sahip olan İran,¹⁴ bu yönüyle Bakü'nün ve dolayısıyla Ankara'nın çıkarlarına aykırı bir strateji izlemektedir. Hiç şüphesiz, bu durum da Türkiye ile İran'ın ilişkilerine "olumsuz" yansımaları bulunan bir gerçekliktir.

Türkiye-İran İlişkilerini İşbirliğine Eklemlenebilecek Faktörler

İki ülke ilişkilerinin doğasına genel itibarıyla anlaşmazlık ve rekabetin egemen olduğunu belirtmiştik. Ne var ki özellikle son dönemde bu ilişkinin mahiyetinde ciddi bir değişikliği beraberinde getirebilecek bazı işbirliği alanları ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, Türkiye'nin dış politika yaklaşımında beliren değişikliktir. Türkiye, milenyum sonrası dönemde çok boyutlu bir dış politika izleme hususunda önemli adımlar atmıştır.¹⁵ Ancak bu adımlar, Batı ile uyum içerisinde olacak şekilde koordine edilmeye çalışılmış ve Batılı aktörlerin çıkarlarına ya da politikalarına zarar verebilecek durumlar yaratılmasından kaçınılmaya çalışılmıştır. Ankara'nın Moskova ile ilişkilerinin ekonomi, ticaret, turizm ve hatta enerji noktasında "stratejik" bir bağlama kavuşturulmasına karşın, güvenlik ve "yüksek politikaya dair" bölgesel meselelerde hemen hiçbir ilerlemenin görülmemesi bunun açık bir kanıtı olmuştur.

Nitekim Türkiye, gerek NATO'nun Rusya'yla sorun yaşadığı "füze kalkını" oluşturma girişiminde, gerek Gürcistan ve Ukrayna gibi kriz

13 Tarık Çağrı Oruç, "Kıyıdaş Devletlerin Talepleri Çerçevesinde Hazar'ın Hukuki Statüsü ve Paylaşılması Sorunu", *Asya'da Güvenlik Sorunları ve Yansımaları*, http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-267-2014062515asya_bol3.pdf, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

14 Claude Moniquet-William Racimora, "The Armenia-Iran Relationship: Strategic Implication For Security in the South Caucasus Region", *European Strategic Intelligence&Security Center Analysis*, 2013.

15 Alexander Murinson, "The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy", *Middle Eastern Studies*, Cilt: 42, No: 6, 2006, s. 945-964.

alanlarında gerekse de Suriye'deki iç savaş ekseninde Moskova'yla sorun yaşamış ve Batı'yla aynı düzlemde konumlanmıştır. Özellikle Suriye'deki krizin geldiği son nokta, Türkiye'de yaşanan 15 Temmuz Darbe Girişimi'ne Batı'nın verdiği reaksiyon noktasında beklenen desteğin alınmaması ve AB sürecinde herhangi bir ilerleme olmadığı gibi NATO'nun lider ülkesi ABD'nin Türkiye tarafından "terörist" örgüt olarak görülen YPG ve onun en büyük bileşeni olduğu SDG'ye askeri ve siyasi destek vermesi gibi hususlar,¹⁶ Ankara'nın dış politika algısında ciddi bir değişimin gerekli olduğunu göstermiştir.

Bu çerçevede, Türkiye'nin daha bağlantısız bölgesel aktörlere entegre olmak ve kendi çıkarlarını Batı'nın çıkarlarından ayırarak hareket etmeyi tercih edecek bir anlayışa yöneleceğine dair emareler bulunmaktadır. Washington'la yaşanan PYD/YPG ve 15 Temmuz odaklı anlaşmazlık, Almanya başta olmak üzere Avrupalı aktörlerle yaşanan karşılıklı restleşmeler,¹⁷ AB üyelik müzakerelerinin tamamen durma noktasına gelmesi ve hatta kesileceğine ilişkin haberlerin Batı basınında yer alması, Türkiye'nin farklı bir dış politika algısına yönelmek üzere olduğunu açığa vurmaktadır. Bu çerçevede Rusya ve İran gibi aktörler, Ankara açısından ön plana çıkmaktadır. Zaten Moskova'yla nükleer enerji ve S-400 füze savunma sistemi alımı gibi önemli hususlarda işbirliği yapılmakta¹⁸ ve Ukrayna Krizi, özellikle Kırım meselesi de şimdilik fazlaca gündeme getirilmemektedir. Ankara, Moskova'yla Suriye özelinde de yakınlaşmış durumdadır. Her iki aktör de PYD/YPG'nin ABD'yle olan yakınlığından ve Suriye'nin kuzeyinde kendisine ait bir siyasi yapılanma yaratma girişiminden rahatsızdır. Ayrıca Rusya ile Türkiye, Suriye'deki çatışmaların dozunun azalmasına önemli katkı sağlayabilecek "güvenli bölgeler" belirleyerek Astana süreci ekseninde meseleyi işbirliği bağlamında koordine etmeye çalışmaktadır.¹⁹

16 Mehmet S. Erol, "ABD, Suriye'de PYD/YPG ile Aynı Dili Kullanıyor", *Yeni Düşünce*, 24 Şubat 2017, <https://goo.gl/tii3rh>, (Erişim Tarihi: 05.09.2017).

17 Beril Dedeoğlu, "Who Benefits From Tension, Turkey or Germany?", *Daily Sabah*, 25 Temmuz 2017, <https://www.dailysabah.com/columns/beril-dedeoglu/2017/07/25/who-benefits-from-tension-turkey-or-germany>, (Erişim Tarihi: 04.09.2017).

18 Can Kasapoğlu, "Turkey's S-400 Dilemma", *EDAM Foreign Policy and Security Paper Series*, No: 5, 2017.

19 "5 Soruda Suriye'deki Çatışmasızlık Bölgeleri", *BBC Türkçe*, 8 Ağustos 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40860776>, (Erişim Tarihi: 04.09.2017).

Benzer bir durum, yakın zamanda Türkiye-İran ilişkileri için de söz konusu olacak gibi görünmektedir. Hatta Tahran'la müttefiklik ilişkisi içerisinde bulunan Rusya'nın, iki ülke ilişkilerinin düzelmesi ve işbirliğine odaklanması hususunda çaba gösterme anlamında istekli olduğu da söylenebilir. Türk dış politikasındaki değişim istekliliğinin yanı sıra, İran'ın da Türkiye'yle ilişkilerini geliştirmek istediğini söyleyebiliriz. Yakın bir zaman öncesine kadar, birbirlerini "Pers yayılmacılığı" ya da "Osmanlı hayalleri kurmak" gibi söylemlerle suçlayan bu iki ülkenin ilişkilerini işbirliği ekseninde yeniden yapılandırmak istemesinde özellikle Irak ve Suriye'de yaşanan gelişmeler ve ABD'nin her iki ülkeye olan bakış açısında yaşanan değişim önemli bir rol oynamaktadır. Tabi ki, Rusya'nın tamamlayıcılığının da altı çizilmelidir.

Irak'ta ve Suriye'de "üniter" devlet anlayışının korunması hem Türkiye hem de İran'ın önem verdiği ve son dönemde yaşanan gelişmelere koşut olarak birlikte hareket etmelerini gerektiren bir husus olarak ön plana çıkmaktadır. Zira Irak'ta, Bölgesel Kürt Yönetimi'nin bağımsızlık talebinin Kerkük ve çevresi gibi "statüsü tartışmalı" bölgeleri de içerecek şekilde uygulamaya konmak istenmesi,²⁰ gerek Şiilerin etkili olduğu Bağdat ile çok yakın ilişkileri olan ve bu bağımsızlığın kendi topraklarında yaşayan Kürtleri de etkilemesinden endişe eden İran gerekse de PKK ile yıllardır yaptığı mücadele ekseninde aynı endişeyi taşıyan ve Irak Türkmenlerinin hakları ve statüsünden endişe eden Türkiye'yi aynı noktada birleştirmektedir. Tahran yönetimi, Erbil'in bağımsızlık söylemine karşı olduğunu bölgede kendisine yakın olan aktörler özelinde gösterip,²¹ uluslararası arenada da açıkça ortaya koyarken; Türkiye ekonomik ve siyasal anlamda yakın ilişkiler içerisinde olduğu Mesud Barzani'yi bu çabasından vazgeçirmek için çabalamaktadır. Ne var ki özellikle İsrail ile ABD'de belli çevrelerin, Bölgesel Kürt Yönetimi'nin bağımsızlığından yana olduğu da bilinmektedir.²² Bu bakımdan

20 Serhat Erkmen, "Kuzey Irak'ta Bağımsızlık Referandumu: Kerkük'ün Katılması Neden Önemli?", *Deutsche Welle*, 2 Eylül 2017, <https://goo.gl/FXjh2V>, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

21 Ali Şahin, "Bağımsız Kürdistan'a İran Ne Diyor?", *Stratejik Ortak*, 30 Temmuz 2017, <https://www.stratejikortak.com/2017/07/bagimsiz-kurdistan-iran-ne-diyor.html>, (Erişim Tarihi: 05.09.2017).

22 "Israel's Netanyahu Supports Independent Kurdish State: Report", *Rudaw*, 13 Ağustos 2017, <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/130820176>, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

Türkiye ve İran'ın, farklı söylemler ve eylemlerle hareket etseler bile bu husus kapsamında aynı noktada olduklarını söylemek mümkündür.

Bu iki aktörün Bölgesel Kürt Yönetimi'nin bağımsızlığıyla başlayabilecek ve önce Suriye, orta vadede de kendi toprakları özelinde karşılık bulabilecek “Kürt” kimliği özelindeki bağımsızlıkçı ya da ayrılıkçı girişimleri, “Büyük Ortadoğu Planı” (BOP) ekseninde kurgulanmaya çalışılan ve Ortadoğu'nun kuzeyinde doğrudan doğruya ABD ve İsrail'e entegre bir siyasal aktör oluşturma girişimi olarak okunmaya başladığını da söyleyebiliriz.²³ BOP ekseninde öncesinde ortaya konmuş “alternatif” haritaların bunu doğrulayacak bir içeriğe sahip olması, her iki devlet nezdinde de endişe yaratmaktadır. Bu endişe, aynı sorundan muzdarip oldukları düşüncesine paralel olarak da “birlikte mücadele” dürtüsünü uyandırmaktadır. İran, ABD'yle açık bir şekilde sorun yaşadığı ve Bağdat'la çok daha yakın ilişkiler içerisinde olduğu için “Bölgesel Kürt Yönetimi”nin bağımsızlık söylemine açık bir şekilde cephe alıp, sert açıklamalar yaparken; Türkiye NATO üyesi olmasına ek olarak, Washington'la “halen” yakın olan bir ülke imajı çizdiği ve Erbil'le ekonomik ve siyasal anlamda belli bağlar kurduğu için daha mutedil açıklamalar yapmaktadır. Ancak Ankara'nın söyleminin gün geçtikçe ve Erbil, Türkmenlerin de yaşadığı “tartışmalı bölgeler” özelindeki yaklaşımını değiştirmedikçe sertleştiği de görülebilmektedir.²⁴

Suriye'de DEAŞ'la yapılan mücadelenin, Rusya ile de temasları olan ancak gittikçe ABD'nin bölgesel çıkarlarına entegre olmaya başlayan PYD/YPG'ye alan açan bir gerçekliğe evrilmesi ve bu durumun Kuzey Suriye'de, Irak sınırından Lazkiye'ye dek uzanan bir “Kürt kuşağını” gündeme getirmesi de Tahran'da endişe yaratmaktadır.²⁵ Nitekim Tahran bu durumu, Bölgesel Kürt Yönetimi'nin bağımsızlık girişimiyle birlikte değerlendirdiğinde, kendi sınırına bitişik bölgede

23 “ABD, Kürdistan'ı Kurmak İçin Kürt Gruplarla Anlaştı”, *Sözcü*, 27 Mart 2017, <http://www.sozeu.com.tr/2017/gundem/abd-kurdistan-kurmak-icin-kurt-gruplarla-anlasti-1757539>, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

24 “Turkey Urges Iraqi Kurds to Abandon Independence Vote”, *Al Jazeera*, 23 Ağustos 2017, <http://www.aljazeera.com/news/2017/08/turkey-urges-iraqi-kurds-abandon-independence-vote-170823105428930.html>, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

25 Can Acun, “Kuzey Suriye’de PYD Kuşağı”, *SETA Perspektif*, No: 107, Haziran 2015, http://file.setav.org/Files/Pdf/20150630181805_kuzey-suriyede-pyd-kusagi-pdf.pdf, (Erişim Tarihi: 03.09.2017).

doğudan batıya dek uzanan geniş alanda, ABD ve İsrail ile çok yakın ilişkilere sahip konsolide bir Kürt siyasal varlığının oluşmasından endişe etmektedir. Böyle bir yapı üzerinden kendi Kürt bölgesine ilişkin “revizyonist” bir istemle karşılaşma endişesine ek olarak, yanı başında kendi çıkarlarına zarar vermek için kullanılması ihtimali oldukça yüksek bir siyasal varlığın (karakol da denilebilir) yaratılması, İran’da ciddi bir rahatsızlığa yol açmaktadır.

Üstelik böyle bir yapının yaratılması esnasında ya da sonrasında, Tahran’ın çok yakın ilişkilere sahip olduğu Irak ve Suriye’nin toprak bütünlüğü de ortadan kalkabilecek ve İran’ın bölgesel etkinliğine önemli bir darbe vurulabilecektir. Bu nedenle İran, YPG’nin kontrolünde olduğu ifade edilebilecek olan ve SDG üzerinden koordine edilen Rakka Operasyonu’na sıcak bakmadığı gibi, yine PYD/YPG’nin Batı’ya doğru yayılmasına, oluşturduğu kantonları birleştirerek “federal” bir Suriye’nin öncülüğünü yapmasına da karşıdır. Her ne kadar, PKK’ya eklenmiş olduğu ifade edilebilecek PYD/YPG’nin etkili olduğu Kuzey Suriye ile Barzani çizgisinin siyasal hegemonyası ve Talabani’nin etkin güçler olduğu Bölgesel Kürt Yönetimi arasında, siyasal anlamda bir örtüşme yaşanmıyor olsa da²⁶ Tahran yönetimi, bu durumun orta vadede sonlanabileceğini ve “bütünleşik” bir Kürt siyasal varlığı oluşabileceğini düşünmektedir.

Bu durum, Türkiye’nin Kuzey Suriye’deki PYD/YPG etkinliğinden duyduğu endişeyle birlikte değerlendirildiğinde, iki ülkenin açık bir şekilde işbirliğine ihtiyaç duyduklarını kanıtlamaktadır. Zira Ankara’nın ABD başta olmak üzere Batılı müttefikleriyle arasında yaşanan anlaşmazlığın en önemli nedeni, yıllardan bu yana askeri ve siyasal anlamda mücadele ettiği PKK’nın Suriye’deki paydaşı olan PYD/YPG’nin, Washington ve diğer Batılı ortakları tarafından DEAŞ’le mücadele “gerekçesiyle” her anlamda desteklenmesi ve bu örgütün Suriye’nin kuzeyinde geniş bir bölgede siyasal hakimiyet kurmasına izin verilmesidir. PKK ile PYD/YPG arasındaki paydaşlık biliniyor olmasına karşın böyle bir manevranın yapılması, Türkiye’nin “ulusal güvenliğine tehdit” olarak gördüğü bir hususta müttefiklerinin ona destek olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla bu durum, Ankara

26 “Suriye’nin Kuzeyinde PYD’ye Rakip Kürt Partilerinin Ofisleri Kapatıldı”, *BBC Türkçe*, 17 Mart 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39302377>, (Erişim Tarihi: 07.09.2017).

yönetiminin kendisiyle aynı tehdidi hisseden ya da PYD/YPG'nin manevralarından memnun olmayan aktörlerle işbirliği yapmasını zorunlu kılmıştır.

Türkiye, kendisine yakın tutmaya çalıştığı Erbil'in de açık bir şekilde “bağımsızlık” çalışmalarına başlaması sonrasında, güney sınırlarında oluşum emareleri gösteren Kürt siyasal varlığının gelecekte “bütüncül” bir görünüm kazanmasından, tıpkı İran gibi endişe etmeye başlamış ve bir yandan “Fırat Kalkanı” gibi askeri manevralarla PYD/YPG'nin yayılcı anlayışına ket vurmaya çalışırken, diğer yandan da bu durumdan rahatsız olan Tahran'la belli oranda bir yakınlık kurabileceği bir çerçevede adım atmaya başlamıştır.²⁷ Hiç kuşkusuz, PYD/YPG'yi yanında tutmak isteyen,²⁸ ancak ABD'yle olan yakınlığından hoşnut olmayan Rusya da bu işbirliğine fazlaca ses çıkarmamaktadır. Zira Türkiye ile İran'ın yakınlaşması sürecinde Moskova'nın oynayacağı rol, Rusya'nın önemle altını çizdiği çok kutupluluğun²⁹ Avrasya özeline yansıtılması olarak değerlendirilebilecektir. Üstelik Moskova da Ankara ile Tahran arasında oluşacak “dengenin dengeleyicisi” rolünü üstlenecektir.

Rusya ile Türkiye'nin önceleri ekonomik, ticari ve enerji odaklı olarak kurguladıkları işbirliğini, son dönemde siyasal ve askeri boyuta taşımaya başlamaları da Tahran'ın Ankara yönetimine olan bakış açısını değiştiren önemli hususlardan biri olmuştur. Türkiye'nin, önceleri karşıt kamplarda yer aldığı Moskova'yla yakınlaşarak sahada kendi güvenliği açısından belli kazanımlar sağlaması ve PYD/YPG'ye bakış hususunda iki başkentten daha yakın bir duruş sergilemeye başlamaları siyasal anlamda önemli bir değişime işaret etmektedir. Üstelik bu iki ülke, Tahran'ı da yanlarına alarak Suriye Krizi'ne çözüm hususunda Astana süreci özelinde önemli bir adım da atmış ve çözüm hususunda inisiyatif almışlardır. Rusya, Ankara'nın kaygılarını göz önünde bulundurmaya başladığı gibi, Türkiye de “Esad derhal gitsin”

27 “Türkiye, İran, Suriye ve Irak, Kürtlerin Bağımsızlık Referandumunu Ertelemeye Çalışıyor”, *Sputniknews*, 25 Ağustos 2017, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201708251029876540-turkiye-iran-suriye-irak-kurtlerin-bagimsizlik-referandumunu-ertelemeye-calisiyor>, (Erişim Tarihi: 05.09.2017).

28 Thomas Ambrosio, “Russia’s Quest For Multipolarity: A Response to US Foreign Policy in the Post-Cold War Era”, *European Security*, Cilt: 10, No: 1, 2001, s. 45-67.

29 Thomas Ambrosio, “Russia’s Quest For Multipolarity: A Response to US Foreign Policy in the Post-Cold War Era”, *European Security*, Cilt: 10, No: 1, 2001, s. 45-67.

anlayışından uzaklaşarak daha pragmatik ve kendi güvenliğine ilişkin meselelere odaklanarak işbirliği zeminini oluşturmuştur. Hiç kuşkusuz bu zemin, Tahran adına da Türkiye'yle temas kurabilmek için önemli bir nirengi noktası oluşturmuştur. Halen NATO üyesi olan Türkiye'nin, ABD ve NATO üyelerinin tüm itirazlarına ve tehditlerine karşın Rusya'dan S-400 Hava Savunma Sistemi almak için görüşmelerde bulunması, Akkuyu'daki ilk nükleer santralini Moskova'ya ihale etmesi gibi son derece "stratejik" hususlarda Rusya'ya yaklaşması, Tahran adına da Türkiye'yle yakınlaşmak adına şüpheleri geri plana itecek önemli birer farkındalık unsuru olmuştur. Yani, Türkiye-Rusya ilişkilerinde siyasal ve askeri anlamda da derinleşen ve stratejik bir bağlama oturan işbirliği, Tahran'ı da Ankara'yla yakın ilişkiler kurmaya yönlendirmektedir.

Türkiye ve İran'ı birbirleriyle iyi ilişkiler kurmaya iten nedenlerden bir diğeri, bölgesel denklemde yaşanan aktör bazındaki değişimlerdir. Türkiye'nin yakın ilişki içerisinde olduğu Suudi Arabistan'ın, son dönemde devlete en yakın ülke haline gelen Katar'ı hedef alan bir bölgesel okumaya girişmesi ve bu bağlamda Körfez'de kendisine yakın duran Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Kuveyt gibi ülkeler ile Mısır'ı kendi yanına çekmesi; Ankara'nın Riyad'a olan güveninin azalmasına yol açmıştır.³⁰ Nitekim Suudi Arabistan'ın aynı zamanda Arap ayaklanmaları sonrası Mısır'da iktidara gelmiş olan Müslüman Kardeşler hükümetinin askeri bir darbe sonrası ortadan kaldırılmasına da ses çıkarmamış ancak; "darbe"yle iktidara gelen Sisi yönetimine halen ciddi bir ekonomik ve siyasal destek vermektedir.³¹ Bilindiği üzere, Mısır'da devrilen Müslüman Kardeşler hükümetinin en yakın durduğu ülke Türkiye'ydі. Bu durum, Ankara tarafından Riyad'ın hanesine yazılmış bir eksi iken, Suudilerin bu kez de Katar'ı hedef alması, Türkiye'nin bölgeye olan bakışını değiştirmesi hususunda etken bir faktör haline gelmiştir.

Aynı şekilde, Suudi Arabistan ve müttefiklerinin Suriye meselesinde Türkiye'nin tezlerine fiilen destek vermemeleri ve PYD/

30 Talha Köse-Ufuk Ulutaş, "Regional Implications of the Qatar Crisis: Increasing Vulnerabilities", *SETA Perspective*, No: 31, Haziran 2017.

31 "Sisi, Suudi Arabistan'da Kral Selman ile Görüştü", *Sputnik News*, 24 Nisan 2017, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201704241028199774-sisi-suudi-arabistan-kral-selman-gorustu>, (Erişim Tarihi: 07.09.2017).

YPG'nin yayılması ile Bölgesel Kürt Yönetimi'nin bağımsızlık söylemine herhangi bir şekilde karşı çıkmamaları da Ankara'yı rahatsız etmektedir. Ankara yönetimi, ABD'nin Ortadoğu'da kendisine entegre bir Kürt siyasal varlığı yaratma anlayışına karşı olduğu gibi, Washington'un Suudi Arabistan-Mısır-İsrail triosu üzerinden bölgeyi kamplaştırma girişimini izlemek istediği "çok boyutlu" dış politikaya aykırı bulmaktadır.³² Bu nedenle, Ankara'nın alternatif çözümlere yönelmek istediğini görüyoruz. İran'ın, Trump yönetimi tarafından köşeye sıkıştırılmak istenmesi ve bu bağlamda ülkede vuku bulan DEAŞ saldırısının da Tahran tarafından bu anlamda yorumlanması önemlidir.³³ Zira benzer saldırılar Türkiye'de de yaşanmıştır.

İran'ın yanı sıra, son dönemde Türkiye'nin izlediği dış politika stratejisinin de Washington'la uyumlu bir çizgide ilerlememesi, her iki ülkede yaşanan saldırılarla birlikte değerlendirildiğinde ilginç bir gelişme olarak okunabilir. Ayrıca Washington'un, Suudi Arabistan'la imzaladığı siyasal ve bölgesel boyuta haiz anlaşmalar ile silah satış sözleşmelerinin yanı sıra Riyad'ın Tahran hakkında yaptığı "sert" açıklamalar; Türkiye'nin Suudilerin politikalarından rahatsızlık duymasıyla birlikte değerlendirildiğinde, Ankara ve Tahran'ı bir araya getirecek bir gelişme olarak ele alınabilir. Suudi Arabistan-Mısır-İsrail arasında beliren ve ABD eliyle kurgulanmaya çalışılan bölgesel blok, hem Türkiye hem de İran'ın dış politika anlayışlarına zarar verdiği/ vereceği için, bu iki ülkenin tehdidi belli oranda işbirliği yaparak aşmaya çalışması da son derece doğal karşılanabilir.

Bu hususların dışında her iki ülkenin ticaret, enerji ve ulaştırma gibi alanlarda birbirlerini tamamlayıcı bir niteliğe sahip olduğu da bilinmektedir. 150 milyonu aşan toplam nüfuslarıyla büyük bir ticari potansiyele sahip olan bu iki ülke, aynı zamanda İpek Yolu'nu canlandırmaya yönelik ulaştırma odaklı ve enerji sektörünü de içeren alternatif projelerde göz önünde bulundurulmuş önemli alternatiflerdir. Rusya'nın ardından doğalgaz potansiyeli itibarıyla dünyada ikinci

32 Numan Telci, "Trump'ın Ortadoğu Stratejisinde Suudi Arabistan ve İsrail", *Star*, 27 Mayıs 2017, <http://www.star.com.tr/acik-gorus/trumpin-ortadoğu-stratejisinde-suudi-arabistan-ve-israil-haber-1221712>, (Erişim Tarihi: 08.09.2017).

33 "America Created ISIS and Its War on the Group is a Lie Says Iran's Supreme Leader", *Newsweek*, 13 Haziran 2017, <http://www.newsweek.com/america-created-isis-its-war-group-lie-says-irans-supreme-leader-khamenei-624824>, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

sırada yer alan,³⁴ petrol rezervleri açısından da çok önlerde bulunan İran, gerek sanayi üretimi gerek büyük bir pazara sahip olması gerekse de İran'ın gazını ve petrolünü Batı'ya ulaştırması hususunda en güvenli rota olan Türkiye'nin, kendisi açısından oynayabileceği rolün farkındadır. Aynı durum Türkiye için de geçerlidir. Zira Türkiye'nin İran pazarına ve ülke üzerinden sağlıklı bir şekilde Orta Asya'ya açılmaya gereksinim duyduğu ortadadır. İki ülkenin yapacağı işbirliği, özellikle Orta Asya'da her iki aktör açısından da ciddi ve sürekli bir ekonomik ve siyasal görünürlüğü beraberinde getirebilir. Birbirlerinin aleyhine değil de birlikte çalışmaları halinde, Orta Asya cumhuriyetlerinin Rusya ve Çin'e gösterdiği değerlerin bir bölümünün kültürel ve tarihsel anlamda kendilerine oldukça yakın olan Türkiye ve İran'a kayması mümkündür.

Her iki ülkenin de Çin'in geliştirdiği ve tarihi İpek Yolu'nu canlandırma girişimi olarak bilinen “Tek Kuşak Tek Yol” projesi özelinde ele alındığı çalışmalara da rastlanmaktadır.³⁵ İran'ın Çin'le enerji alanında ticari bir işbirliği içerisinde olduğu bilinmektedir.³⁶ Ankara'nın Tahran'la kuracağı iyi ilişkiler, Türkiye'nin böyle bir proje içerisinde yer almasına şüpheyle yaklaşan; ancak Ankara'yı bu inisiyatif içerisinde görmek isteyecek Pekin'in de işine gelecektir. Zira söz konusu ikili, ulaştırma koridorunun sürekliliği ve ifade ettikleri büyük ticari potansiyel açısından Çin tarafından birlikte değerlendirilir hale gelebilecektir. Türkiye'nin İran'la ilişkilerinin düzelmesi, İran'ın Azerbaycan'la olan ilişkilerinin biraz olsun düzelmesini de beraberinde getirebilecektir. Bu durum, Tahran'ın Erivan'la vuku bulan ilişkilerine de “olumsuz” yönde yansiyabilecek ve böylece Türkiye ile Azerbaycan'ın lehine bir bölgesel görünüm oluşabilecektir.

Bu noktada, Rusya'nın tutumu da önemli bir rol oynayacaktır. Zira hem Türkiye hem de İran'la işbirliği içerisinde olacak bir Rusya, böyle bir durumda Ermenistan-Azerbaycan ilişkileri ve Dağlık Karabağ

34 Isis Almeida, “Even with the World's Second Largest Gas Reserves, Iran is No Qatar”, *World Oil*, 15 Temmuz 2017, <http://www.worldoil.com/news/2015/7/15/even-with-the-worlds-second-largest-gas-reserves-iran-is-no-qatar>, (Erişim Tarihi: 07.09.2017).

35 Peter Cai, “Understanding China's Belt and Road Initiative”, *Lowy Institute Analysis*, Mart 2017.

36 Chris Zambelis, “China and Iran Expand Relations After Sanctions End”, *The Jamestown Foundation China Brief*, Cilt: 16, No: 5, 2016.

Meselesi'ne olan bakış açısını “çözüm” yönünde değiştirebilir. Ayrıca Tahran ile Bakü'nün ilişkilerinin Ankara-Tahran işbirliğine paralel olarak düzelmesi halinde, İran'ın ülkede yaşayan Azerbaycan Türklerine olan bakış açısı düzelebilecek ve böylece “Güney Azerbaycan” odaklı olan “ayrılıkçılık” yönündeki şüpheler biraz olsun aşılabilecektir.

İran Genelkurmay Başkanı'nın Türkiye Ziyareti

İran Genelkurmay Başkanı Muhammed Bakiri, 2017 yılının Ağustos ayı ortalarında Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret 38 yılın ardından, yani İslam Devrimi gerçekleşikten sonra İran'dan Türkiye'ye “genelkurmay başkanlığı” düzeyinde yapılan ilk ziyarettir.³⁷ Ziyaret Türkiye Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar'ın davetiyle gerçekleşmiştir. Bu durum, birbirlerine şüpheyle yaklaşan iki devletin gelinen noktada “askeri” düzlemde taktik bir işbirliğine gitmek istediklerini kanıtlayan açık bir gösterge olmuştur.³⁸ Esasen iki ülke arasındaki işbirliğinin “resmen” başladığı gelişme olarak da bu ziyaret gösterilmektedir. Zira iki ülke de değişen konjonktürde birbirlerine ihtiyaç duymalarına karşın, birbirlerini “Pers yayılcılığı yapmak”, “mezhep temelinde politika izlemek” ya da “Osmanlı hayali kurmak” gibi hususlar üzerinden suçlamaktaydılar. Ne var ki Suriye, Irak ve Katar özelinde yaşanan gelişmelerin aciliyet göstermeye başlaması ve her iki ülkenin de ABD tarafından çeşitli sebeplerle köşeye sıkıştırılmaya çalışılması, kurgulanmaya çalışılan bölgesel denklemlerle (Riyad-Kahire-Tel Aviv üçgeni ve bunların Körfez'deki müttefikleri) birlikte düşünüldüğünde, Ankara ve Tahran'ı işbirliğine “çarpıcı” bir düzlemden başlamaya itmiştir.

Türkiye'de İran'la işbirliği yapılmasına mesafeli yaklaşan ve bu ülkenin sahip olduğu siyasal rejimin güvenilmez olduğunu ifade eden kesim her daim güçlü olmuştur. Özellikle rejim ihracı kaygısı, Ankara'nın Tahran'a olan yaklaşımını fazlasıyla etkileyen bir unsur

37 “İran Genelkurmay Başkanı'nın Türkiye Ziyareti, İyileşen İlişkilerin İşareti”, *BBC Türkçe*, 16 Ağustos 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40951448>, (Erişim Tarihi: 03.09.2017).

38 Mehmet S. Erol, “İran Genelkurmay Başkanı Bakiri Niçin Türkiye'ye Geliyor?”, *ANKASAM*, 15 Ağustos 2017, <https://ankasam.org/iran-genelkurmay-baskani-bakiri-nicin-turkiyeye-geliyor>, (Erişim Tarihi: 07.09.2017).

olarak değerlendirilebilir. Ancak son dönemde, bu kaygıların siyasal spektrumun önemli bir bölümünde geri plana itildiğini görüyoruz. Her daim ABD ve Batı'yla eşgüdüm içerisinde hareket edilmesini isteyen belli bir kesim hariç, Türkiye'deki hemen her siyasal akım son gelişmeler ışığında ve yaratılmak istenen Ortadoğu bağlamında iki ülkenin işbirliği içerisinde hareket etmesi gerektiğini düşünmektedir. Gerek İslami hassasiyetleri yüksek kesim gerek Avrasyacılar gerekse de Batı'ya her daim mesafeli durmuş olan milliyetçi gruplar, Tahran'la ilişkilerde temkini elden bırakmamak kaydıyla işbirliğine açık bir söyleme yaklaşmışlardır. Hiç kuşkusuz Türk hükümeti de bu durumdan faydalanmakta ve Tahran'la ilişkilerini daha rahat bir biçimde koordine edebilmektedir.

Tabi bu durumun en temel nedeni, Türkiye'de öteden beri daha “bağlantısız” hareket etmeyi amaçlayan bu grupların, Batı tarafından özellikle son dönemde (Suriye'de PYD/YPG özelindeki gelişmeler, 15 Temmuz darbe girişimine genel bir kayıtsızlık hali ve AB müzakerelerinin durma noktasına gelmesiyle cereyan eden mülteci anlaşması krizi gibi) Türkiye'ye yönelik ortaya koyulan anlayışın olumsuz bir bağlama bürünmesi sonrası daha da güçlenmeleri ve yaygın bir kabul görmeye başlamalarına dayanmaktadır. Özellikle Avrasyacı düşüncenin ciddi bir şekilde ilgi görmesi ve bu düşünce çerçevesinde de Avrasya çerçevesinde Rusya ve İran'la işbirliğine özel bir önem atfedilmesi,³⁹ Tahran'a yönelik bakış açısını olumlu bir eksene oturtmaktadır.

Türkiye'nin “bölgesel bir aktör” niteliğinde gücünü gösterebilmesi adına, eğer Rusya ve İran'la birlikte hareket etmesi gerekiyorsa bu doğrultuda davranması gerektiğini kaydeden Avrasyacılar, Ankara hükümetinin söz konusu ikiliyle son dönemde geliştirdiği yakın ilişkiye ciddi bir destek vermektedir. Bu durum hiç kuşkusuz, “çok kutupluluk” bağlamında kurgulanacak bir uluslararası sistem yaratma arzusu içerisinde olan Moskova'da da memnuniyet yaratmaktadır. İran Genelkurmay Başkanı Bakiri'nin Türkiye ziyaretine en önemli desteği Rusya'nın vermesi ve Rus Genelkurmay Başkanı Valery Gerasimov'un

39 Şener Aktürk, “The Fourth Style of Politics: Eurasianism As a Pro-Russian Rethinking of Turkey's Geopolitical Identity”, *Turkish Studies*, Cilt: 16, No: 1, 2015, s. 54-79.

da Türkiye'ye ziyarette bulunacak olması,⁴⁰ üç ülke arasında gelişen bölgesel işbirliğini kanıtlayan bir tamamlayıcı olarak görülebilir.

İran'da siyasal arenaya yansımış olan kamplaşmanın Türkiye'yle ilişkiler konusunda da belli oranda etkili olduğu ifade edilebilir. Nitekim bu ülkede reformistler, pragmatistler ve muhafazakarlar arasında belli bir ayrışma söz konusudur.⁴¹ Her ne kadar, mevcut cumhurbaşkanı ve pragmatist olduğu ifade edilebilecek Hasan Ruhani'nin reformistlerin desteğini de önemli oranda aldığı ifade edilebilecekse de,⁴² kendisiyle ittifak içerisinde olan bu kesimin dini lider Ayetullah Ali Hamaney ve Devrim Muhafızları özelinde ciddi bir güce sahip olan muhafazakarların sistem içerisindeki hegemonyasına her anlamda müdahale etmeleri mümkün değildir. Ruhani, nükleer krizin aşılması ve İran'a yönelik saldırı riskinin bertaraf edilmesine ek olarak belli ekonomik ve ticari kısıtlamaların kaldırılmasını sağlayan P5+1 antlaşmasının mimarı olsa da, gerek antlaşmanın uygulanması hususunda yaşanan sorunlar gerekse de Trump yönetiminin bu antlaşmayı bir yana bırakarak Tahran'ı bir tehdit olarak anlamlandırıp, İsrail-Suudi Arabistan-Mısır üçlüsünü İran'a karşı koordine etmeye çalışması, Ruhani'nin Batı'ya yönelik açılımcı politikasından hazzetmeyen Hamaney liderliğindeki muhafazakarların yeniden kuvvetlenmeye başlamasına neden olmuştur.

Özellikle 2017 yılının Haziran ayında Tahran'da DEAŞ tarafından gerçekleştirilen terör saldırıları ve bu saldırıların ardından aynı örgütün tehditlerini sıklaştırmasının Washington'un manevralarıyla birleştiği nokta, Ruhani yönetiminin dış politikada alternatiflerini yeniden değerlendirmesini beraberinde getirmiştir. İran, bir yandan özellikle Avrupalı aktörlerle enerji ve ticaret hususunda işbirliği arayışını sürdürürken,⁴³ diğer yandan Rusya'yla olan işbirliğini konsolide etmekte ve nihayetinde Türkiye'yle işbirliği arayışı içerisinde

40 "Russia's Top General to Visit Ankara Amid Turkish-American Tensions", *Voanews*, 21 Ağustos 2017, <https://www.voanews.com/a/russia-top-general-to-visit-ankara-amid-turkish-us-tensions/3994599.html>, (Erişim Tarihi: 05.09.2017).

41 Mustafa Caner, "İran Cumhurbaşkanlığı Seçimleri 2017", *SETA Analiz*, No: 202, Mayıs 2017.
42 Mustafa M. Ahışalı, "Reformistler İran'ın Yeni Kabinesinden Hoşnut Değil", *Anadolu Ajansı Analiz*, 10 Ağustos 2017, <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/reformistler-iranin-yeni-kabinesinden-hosnut-degil-/881526?amp=1>, (Erişim Tarihi: 08.09.2017).

43 "France's Total Signs Iran Gas Deal Delayed By Sanctions", *Deutsche Welle*, 3 Temmuz 2017, <http://www.dw.com/en/frances-total-signs-iran-gas-deal-delayed-by-sanctions/a-39516260>, (Erişim Tarihi: 08.09.2017).

girmektedir. Muhafazakâr kesim, Türkiye'ye olan yaklaşım hususunda çok daha tedbirli yaklaşırsa da aynı kesimle iyi ilişkilere sahip Rusya'nın Türkiye-İran ilişkilerinin bölgesel işbirliği çerçevesinde şekillenmesine verdiği destek, bu şüpheyi biraz olsun arka plana itmektedir. Zaten İran Genelkurmay Başkanı Bakırî'nin ziyareti de ancak bu şekilde gerçekleşebilmiştir. Zira güvenlik bürokrasisi, genel itibarıyla muhafazakarların kontrolündedir.

Erbil'in bağımsızlık yönündeki çabalarının yoğunlaşması ve bu durumun İran'ın önemli bir ağırlığa sahip olduğu Irak'ın toprak bütünlüğünü ortadan kaldırarak, ABD ve İsrail adına İran'ın yanı başında güvenli bir üs sağlayacak olması; Tahran'ı Türkiye'yle işbirliği özelinde daha istekli olmaya itmiştir.⁴⁴ Zira Ankara yönetimi de bu bağımsızlığın kendi toprakları ve Suriye özelindeki yansımalarından çekindiği için Erbil'in manevrasına karşı çıkmaktadır. Üstelik Tahran'ın aksine, Ankara'nın Barzani'yle yakın ekonomik ve ticari bağlantıları da bulunmaktadır.⁴⁵ İran, Türkiye'yle yapacağı işbirliği özelinde Ankara'nın bu bağlantısını daha etkin kullanabileceğinin hesabını da yapmaktadır. Hem Türkiye hem de İran'ın karşı çıkacağı bir bağımsızlık, Erbil'in de bu fikrini "en azından" ertelemesine neden olabilecektir. Aynı şekilde, iki ülke, Musul, Kerkük, Diyala ve Selahaddin gibi "statüsü tartışmalı" vilayetlerin/bölgelerin geleceği konusunda belli bir işbirliğine vararak, Irak merkezi hükümetine destek vermeyi amaçlamaktadır.⁴⁶

Türkiye, İran'la yapacağı işbirliği özelinde Bağdat'ın bölgede yaşayan Türkmenlerin statüsü ve hakları konusunda gerekli adımları atmasını sağlamaya çalışmakta ve buna paralel olarak da statüsü tartışmalı olan bu bölgelerin merkezi hükümetin kontrolünde kalmasına sıcak yaklaşmaktadır. Gerek Türkiye gerekse de İran, Erbil özelindeki bağımsızlık girişimine güçlü bir şekilde karşı çıkmadıkları takdirde, müttefiklerinin de onlara bu anlamda destek olmayacağını bilmektedir.

44 Arina Moradi, "Iran will not Tolerate Kurdish Independence: ISIS and Israel Benefit Only", *Rudaw*, 17 Şubat 2016, <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/170220162>, (Erişim Tarihi: 08.09.2017).

45 "Çavuşoğlu: Ekonomik İlişkiler Referanduma Bağlı Değil", *Rudaw*, 23 Ağustos 2017, <http://www.rudaw.net/mobile/turkish/kurdistan/230820179>, (Erişim Tarihi: 08.09.2017).

46 Bilgay Duman, *DEAŞ Sonrası Türkmenler ve Türkmen Bölgelerinin Durumu*, ORSAM, No: 203, 2016.

Nitekim Rus devlet petrol şirketi Rosneft'in, merkezi hükümetle yaşadığı bütçe sorunu nedeniyle ekonomik darboğazda olan Bölgesel Kürt Yönetimi'ne 3 milyar dolarlık bir petrol alımı garantisi vermesi⁴⁷ ve Çin'in de Erbil'le yakın ekonomik ve ticari ilişkiler kurmayı planlaması,⁴⁸ Erbil'in ABD'yle olan ilişkilerinden rahatsız olmalarına ve bağımsızlık arayışına çok da sıcak yaklaşmamalarına karşın, her iki aktörün de bağımsız bir Erbil fikrine yatırım yapmakta gecikmek istemediklerini de göstermektedir.

Benzer bir durum iki ülke adına, Suriye için de geçerlidir. Hem İran hem de Türkiye, Suriye özelinde belli bölgeleri kendi güvenlik sahaları olarak görmektedir. Ankara yönetimi, kendi sınırına paralel olarak uzanan Kuzey Suriye topraklarında PYD/YPG'nin koordine ettiği bir "federe" yapının oluşmasını istememektedir. Nitekim böyle bir yapının orta vadede, tıpkı Kuzey Irak'ta olduğu gibi "bağımsızlık" ya da Kuzey Irak'la birleşme doğrultusunda ilerleyeceğini öngörmektedir. Ayrıca YPG'nin PKK'yla olan ilişkisi nedeniyle de bu bölgenin kendi topraklarına yönelik bir terör üssü olmasından endişe etmektedir. Ankara, DEAŞ'la mücadele mottosunun, PYD/YPG'ye "meşru" bir çerçevede alan açma girişimi olduğunu görmektedir. Zaten bu nedenle de Fırat Kalkanı Operasyonu'nu düzenlemiştir ve Afrin'le Ayn-el Arab (Kobani) özelinde bir askeri operasyon yapma hedefini de saklı tutmaktadır.⁴⁹

İran da kendisiyle çok yakın ilişkiler içerisinde olan ve Hizbullah'la her anlamda bağlantı kurmasını sağlayan Beşar Esad yönetiminin devam etmesini ve Suriye'nin "üniter" bir çerçevede kalmasını istemektedir. Suriye'nin "Sünni aktörler" özelinde, özellikle Riyad ile Kahire'nin güdümünde olan İsrail'in de sıcak bakacağı bir yönetsel dönüşüme uğramasını engellemeye ek olarak "federal" bir Suriye'nin önüne set çekmek (Zira böyle bir durumda Irak'a komşu Suriye toprakları Sünni Araplar ve Kürtlerin federe birimleri haline

47 "Başbakan Barzani: Katar Sorunu Bizi Etkilemez", *Rudaw*, 6 Haziran 2017, <http://www.rudaw.net/mobile/turkish/kurdistan/0606201712>, (Erişim Tarihi: 08.09.2017).

48 Nurettin Akçay, "25 Eylül Yaklaşırken Çin'in Bağımsız Kürdistan Yaklaşımı", *ANKASAM*, 30 Ağustos 2017, <https://ankasam.org/25-eylul-yaklasirken-cinin-bagimsiz-kurdistan-yaklasimi>, (Erişim Tarihi: 09.09.2017).

49 "Fırat Kalkanı'nın Yeni Safhası Ne zaman? İdlib'den mi, Afrin'den mi?", *Habertürk*, 5 Eylül 2017, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1620783-yeni-firat-kalkani-operasyonu-mu-geliyor>, (Erişim Tarihi: 09.09.2017).

gelebilecektir; bu da İran'ın işine gelmez ve Hizbullah'la olan lojistik bağlantıyı kopma noktasına getirir.) Tahran'ın temel hedefidir. Bu bağlamda, Esad konusunda anlaşamaları da geri kalan hususlarda benzer yaklaşımların bulunması (özellikle federasyona karşı olma anlamında) Türkiye ile İran'ın işbirliğini zorunlu kılmaktadır.

İki ülkenin işbirliği yapması, sahada Türkiye'ye yakın duran muhalif grupların Hizbullah ya da Suriye Ordusu tarafından rahatsız edilmesinin de önüne geçebileceği gibi, İdlib ve çevresinde yaşanan paylaşım mücadelesinin de çatışmasız bir şekilde sonlanabilmesini sağlayabilecektir.⁵⁰ Bu durumda tüm dikkat ve kaynaklar, her iki ülkenin de tehdit algılamaya başladığı PYD/YPG ve onun kontrolündeki SDG'ye yönelecektir. Bu nedenle, iki ülkenin işbirliği yolunda birlikte hareket etmesi; Bakıri'nin Türkiye ziyaretinde üzerinde durulduğu anlaşılabilir “sahadaki” gelişmelerin de iki ülkenin lehine olabileceğince koordine edilmesi anlamında önemli bir adım olarak görülebilecektir.

Sonuç

Tarihsel süreç içerisinde “rekabet” ve “çatışma” ekseninde ilişkileri anlamlandırılmış olan Türkiye ve İran, son dönemde yaşanan gelişmeler ekseninde “işbirliğini” zorunlu kılan bir konjonktürün içerisine girmiştir. Türk-Fars ve buna paralel olarak da belli oranda Sünni-Şii rekabetinin ötesinde gelişmelerin yaşandığı Ortadoğu, dışsal aktörlerin stratejileri ve sahada kurdukları müttefiklik ilişkileri çerçevesinde Ankara ve Tahran'ı birlikte hareket etmeye zorlamaktadır. Bu çerçevede ideolojik, siyasal ve tarihsel faktörler bir yana bırakılarak, ortak çıkar doğrultusunda taktik bir işbirliği geliştirilmeye çalışılmaktadır. Her iki ülke de aralarında sorun yaratan belli hususların üzerinde durmadan (Suriye'de Esad yönetiminin devamlılığı, Irak'ta Şiiilerin siyasal hegemonya yaratma çabaları ve Tahran'ın Azerbaycan'a bakış açısı gibi) tehdit algısını şekillendirmekte ortaklaştıkları Irak ve Suriye'de yaşanan gelişmeler ile Ortadoğu'da ABD ve İsrail eliyle yeniden kurgulanmakta olan ve kendilerine zarar verebilecek bölgesel

50 Ceyda Karan, “ABD Varlığı Ortak Tehdit Algısı Yaratıyor, İdlib'i Türkiye, İran ve Rusya Çözebilir”, *Sputniknews*, 21 Ağustos 2017, https://tr.sputniknews.com/ceyda_karan_eksen/201708211029824840-abd-turkiye-iran-rusya-idlib-bora-bayraktar, (Erişim Tarihi: 09.09.2017).

sistem gibi meselelere odaklanan bir işbirliği ortamı yaratmaya çalışmaktadırlar.

Rusya'nın da yaratılmak istenen bu işbirliği özelinde ciddi bir payı vardır. İran'la zaten bölgesel anlamda belli bir müttefiklik ilişkisi içerisinde olan Moskova, Türkiye'yle yakınlaşan ilişkilerine paralel olarak Tahran ve Ankara'yı bir araya getirme stratejisi izlemeye başlamıştır. İran Genelkurmay Başkanı Bakıri'nin Ankara'da olduğu günlerde Rus Genelkurmay Başkanı Gerasimov'un da Türkiye'ye geleceğinin açıklanması bunun bir yansımasıdır. Rusya Avrasyacı bir çerçevede şekillenen dış politikasını, bu tarz eğilimlerin kuvvetlendiği Türkiye ve Batı'yla ilişkileri zaten oldukça gergin olan İran'la birlikte yürüterek ve bu ülkeleri belli oranda yanına tutarak, uluslararası sistemi “çok kutupluluk” bağlamında dönüştürmeye yönelik geniş kapsamlı stratejisini işler hale getirmek istemektedir. Çin'le bu anlamda belli bir uzlaşma içerisinde hareket eden Rusya, yakın çevresinde de İran ve Türkiye'yle belli bir yakınlaşmaya vararak; özellikle Güney Kafkasya, Ortadoğu ve Orta Asya çerçevesinde daha etkin bir görünüm sergilemek istemektedir.

Türkiye'nin ABD'yle ilişkilerinin sorunlu bir görünüme bürünmesi ve AB'yle ilişkilerinin de kopma noktasına gelmesi, Ankara'yı Batı'dan “bağılantısız” ve kendi çıkarlarını daha fazla ön plana alan etken bir dış politika izlemeye itmektedir. İran'da ise P5+1 Antlaşması sonrası Batı'yla ilişkiler çerçevesinde beliren “ümitli” ortam, Trump'ın Tahran karşıtı tutumu sonrası ortadan kalkmıştır denebilir. Washington'ın Ortadoğu'da yaratmaya çalıştığı Katar Krizi ve İran karşıtı açıklamaların Tahran'daki DEAŞ saldırısıyla bir araya gelmesiyle tezahür eden yeni düzene karşı, iki devlet bir araya gelme ihtiyacı hissetmektedir. Suriye'de PYD/YPG odaklı olarak izlenen politikanın bu örgütü meşrulaştırması ve Türkiye'nin “terör örgütü” olarak gördüğü bu aktörün Kuzey Suriye'yi önemli oranda kontrol eder hale gelmesi de Ankara yönetimini ABD'den uzaklaştırmaktadır.

Son olarak ise, Erbil'in bağımsızlık hazırlıkları içerisine girmesi, Ankara ile Tahran'ı Irak'ın “toprak bütünlüğü” bağlamında bir araya getiren bir faktör olmuştur. Zira her iki ülke de Ortadoğu'nun kuzeyinde, kendi toprak bütünlüklerini de tehdit edebilecek büyük bir

Kürt siyasal varlığının inşa edildiğini görmektedir. Erbil'in bağımsızlık söylemine en ciddi desteğin İsrail'den gelmesi, özellikle İran adına büyük bir tehdidin kapıda olduğunu kanıtlamaktadır. Ortadoğu'da ABD destekli olarak yeni oluşan Suudi Arabistan-Mısır-İsrail işbirliği düzlemi, Türkiye ve İran tarafından kendi çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak görüldüğü için, her iki ülke daha yakın çalışma konusunda bir karara varmıştır.

Türkiye uzun süre, Batı yanlısı “edilgen” bir anlayış çerçevesinde dış politikasını belirlemiştir. Ne var ki bu uygulamanın, özellikle de NATO'ya fazlaca bağımlı olan güvenlik söyleminin, yeni dönemin koşullarına çok da uygun olmadığına anlaşılmasına ek olarak; Suriye'de yaşanan gelişmeler, “terör örgütü” olarak görülen bir aktörün en yakın müttefik tarafından “ortak” olarak görülmeye başlanması ve DEAŞ'a karşı mücadele çerçevesinde yalnız bırakılmasıyla açıkça görülmüştür. Bu nedenle, Türkiye'nin, son dönemde “edilgen” değil “etken” ve daha bağlantısız bir dış politika anlayışına yöneldiğini görüyoruz. Rusya ve İran'a yaklaşmanın yanı sıra, Çin'le iyi ilişkiler kurulmaya çalışılması ve BM Güvenlik Konseyi'nin mevcut statükosunun hararetle bir şekilde eleştirilmesi; Ankara'nın Batı hegemonyasına bağımlı kalmaktansa, “çok kutupluluk” yanlısı ve değişimci bir anlayışı dış politika ajandasına yerleştirmeye çalıştığının görülmesi açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

“5 Soruda Suriye’deki Çatışmasızlık Bölgeleri”, *BBC Türkçe*, 8 Ağustos 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40860776>, (Erişim Tarihi: 04.09.2017).

“ABD, Kürdistan’ı Kurmak İçin Kürt Gruplarla Anlaştı”, *Sözcü*, 27 Mart 2017, <http://www.sozcu.com.tr/2017/gundem/abd-kurdistani-kurmak-icin-kurt-gruplarla-anlasti-1757539>, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

“America Created ISIS and Its War on the Group is a Lie Says Iran’s Supreme Leader”, *Newsweek*, 13 Haziran 2017, <http://www.newsweek.com/america-created-isis-its-war-group-lie-says-irans-supreme-leader-khamenei-624824>, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

“Başbakan Barzani: Katar Sorunu Bizi Etkilemez”, *Rudaw*, 6 Haziran 2017, <http://www.rudaw.net/mobile/turkish/kurdistan/0606201712>, (Erişim Tarihi: 08.09.2017).

“Çavuşoğlu: Ekonomik İlişkiler Referanduma Bağlı Değil”, *Rudaw*, 23 Ağustos 2017, <http://www.rudaw.net/mobile/turkish/kurdistan/230820179>, (Erişim Tarihi: 08.09.2017).

“Fırat Kalkanı’nın Yeni Safhası Ne zaman? İdlib’den mi, Afrin’den mi?”, *Habertürk*, 5 Eylül 2017, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1620783-yeni-firat-kalkani-operasyonu-mugeliyor>, (Erişim Tarihi: 09.09.2017).

“France’s Total Signs Iran Gas Deal Delayed By Sanctions”, *Deutsche Welle*, 3 Temmuz 2017, <http://www.dw.com/en/frances-total-signs-iran-gas-deal-delayed-by-sanctions/a-39516260>, (Erişim Tarihi: 08.09.2017).

“Israel’s Netanyahu Supports Independent Kurdish State: Report”, *Rudaw*, 13 Ağustos 2017, <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/130820176>, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

“İnan Genelkurmay Başkanı'nın Türkiye Ziyareti, İyileşen İlişkilerin İşareti”, *BBC Türkçe*, 16 Ağustos 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40951448>, (Erişim Tarihi: 03.09.2017).

“İnan'ın Ortadoğu'daki Kılıcı: Kasım Süleymani”, *Al Jazeera Türk*, 11 Kasım 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/iranin-ortadogudaki-kilici-kasim-suleymani>, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

“Kerkük'ün Katılması Neden Önemli?”, *Deutsche Welle*, 2 Eylül 2017, <https://goo.gl/fyiSys>, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

“Russia's Top General to Visit Ankara Amid Turkish-American Tensions”, *Voanews*, 21 Ağustos 2017, <https://www.voanews.com/a/russia-top-general-to-visit-ankara-amid-turkish-us-tensions/3994599.html>, (Erişim Tarihi: 05.09.2017).

“Sisi, Suudi Arabistan'da Kral Selman ile Görüştü”, *Sputniknews*, 24 Nisan 2017, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201704241028199774-sisi-suudi-arabistan-kral-selman-gorustu>, (Erişim Tarihi: 07.09.2017).

“Suriye'nin Kuzeyinde PYD'ye Rakip Kürt Partilerinin Ofisleri Kapatıldı”, *BBC Türkçe*, 17 Mart 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39302377>, (Erişim Tarihi: 07.09.2017).

“Turkey Urges Iraqi Kurds to Abandon Independence Vote”, *Al Jazeera*, 23 Ağustos 2017, <http://www.aljazeera.com/news/2017/08/turkey-urges-iraqi-kurds-abandon-independence-vote-170823105428930.html>, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

“Türkiye, İnan, Suriye ve Irak, Kürtlerin Bağımsızlık Referandumunu Ertelemeye Çalışıyor”, *Sputniknews*, 25 Ağustos 2017, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201708251029876540-turkiye-iran-suriye-irak-kurtlerin-bagimsizlik-referandumunu-ertelemeye-calisiyor>, (Erişim Tarihi: 05.09.2017).

ABU ZEED, Adnan, “Can US-Sunni Alliance Lure Baghdad Away From Tehran?”, *Al Monitor*, 24 Mayıs 2017, <http://www.al-monitor.com/pulse/en/originals/2017/05/iraq-sunni-arab-alliance-iran-us.html>, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

ACUN, Can, “Kuzey Suriye’de PYD Kuşağı”, *SETA Perspektif*, No: 107, Haziran 2015, http://file.setav.org/Files/Pdf/20150630181805_kuzey-suriyede-pyd-kusagi-pdf.pdf, (Erişim Tarihi: 03.09.2017).

AHISHALI, Mustafa Melih, “Reformistler İran’ın Yeni Kabinesinden Hoşnut Değil”, *Anadolu Ajansı Analiz*, 10 Ağustos 2017, <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/reformistler-iranin-yeni-kabinesinden-hosnut-degil/881526?amp=1>, (Erişim Tarihi: 08.09.2017).

AKÇAY, Nurettin, “25 Eylül Yaklaşırken Çin’in Bağımsız Kürdistan Yaklaşımı”, *ANKASAM*, 30 Ağustos 2017, <https://ankasam.org/25-eylul-yaklasirken-cinin-bagimsiz-kurdistan-yaklasimi>, (Erişim Tarihi: 09.09.2017).

AKTÜRK, Şener, “The Fourth Style of Politics: Eurasianism As a Pro-Russian Rethinking of Turkey’s Geopolitical Identity”, *Turkish Studies*, Cilt: 16, No: 1, 2015, ss. 54-79.

ALMEIDA, Isis, “Even With the World’s Second Largest Gas Reserves, Iran is No Qatar”, *World Oil*, 15 Temmuz 2017, <http://www.worldoil.com/news/2015/7/15/even-with-the-worlds-second-largest-gas-reserves-iran-is-no-qatar>, (Erişim Tarihi: 07.09.2017).

AMBROSIO, Thomas, “Russia’s Quest For Multipolarity: A Response to US Foreign Policy in the Post-Cold War Era”, *European Security*, Cilt: 10, No: 1, 2001, ss. 45-67.

CAI, Peter, “Understanding China’s Belt and Road Initiative”, *Lowy Institute Analysis*, Mart 2017.

CANER, Mustafa, “İran Cumhurbaşkanlığı Seçimleri 2017”, *SETA Analiz*, No: 202, Mayıs 2017.

ÇETİN, Firdevs, “Osmanlı-Safevi Rekabetinin Osmanlı Resmi İdeolojisine Etkisi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 2, No: 1, 2011, ss. 12-28.

DEDEOĞLU, Beril, “Who Benefits From Tension, Turkey or Germany?”, *Daily Sabah*, 25 Temmuz 2017, <https://www.dailysabah.com/columns/beril-dedeoglu/2017/07/25/who-benefits-from-tension-turkey-or-germany>, (Erişim Tarihi: 04.09.2017).

DEVRIES, Juliana, “Turkey’s AKP: A Model for the Egyptian Muslim Brotherhood?”, *Dissent*, 12 Nisan 2011, <https://www.dissentmagazine.org/blog/turkeys-akp-a-model-for-the-egyptian-muslim-brotherhood>, (Erişim Tarihi: 05.09.2017).

DUMAN, Bilgay, *DEAŞ Sonrası Türkmenler ve Türkmen Bölgelerinin Durumu*, ORSAM, No: 203, 2016.

ELİ, Sıtkı, “Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 10, No: 40, 2014, ss. 39-73.

ELHAN, Nail, “İran Devrimi’nin Türkiye’de Yansımaları: İrancılık ve ‘İrancı’ İslamcılık”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 3, No: 2, 2016, ss. 28-57.

ERKMEN, Serhat “Kuzey Irak’ta Bağımsızlık Referandumu: Kerkük’ün Katılması Neden Önemli?”, *Deutsche Welle*, 2 Eylül 2017, <https://goo.gl/FXjh2V>, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

EROL, Mehmet S., “ABD, Suriye’de PYD/YPG ile Aynı Dili Kullanıyor”, *Yeni Düşünce*, 24 Şubat 2017, <https://goo.gl/vEH9Wh>, (Erişim Tarihi: 05.09.2017).

EROL, Mehmet S., “ABD-İran Savaşı ‘Haşdi Şabi’ Vuruşuyla Başladı”, *Millî Gazete*, 10 Ağustos 2017, <http://www.milligazete.com.tr/makale/1220949/prof-dr-mseyfettin-erol/abd-iran-savasi-hasdi-sabi-vurusuyla-basladi>, (Erişim Tarihi: 05.09.2017).

EROL, Mehmet S., “İran Genelkurmay Başkanı Bakırı Niçin Türkiye’ye Geliyor?”, *ANKASAM*, 15 Ağustos 2017, <https://ankasam.org/iran-genelkurmay-baskani-bakiri-nicin-turkiyeye-geliyor>, (Erişim Tarihi: 07.09.2017).

GÜNDOĞAN, Ünal, “Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 3, No: 29, Mayıs 2011, ss. 93-99.

İPEK, Cemil D., “Güney Azerbaycan Türklerinde Kimlik Sorunu”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 12, No: 1, 2012, ss. 267-283.

KARAN, Ceyda, “ABD Varlığı Ortak Tehdit Algısı Yaratıyor, İdlib’i Türkiye, İran ve Rusya Çözebilir”, *Sputniknews*, 21 Ağustos 2017, https://tr.sputniknews.com/ceyda_karan_eksen/201708211029824840-abd-turkiye-iran-rusya-idlib-borabayraktar, (Erişim Tarihi: 09.09.2017).

KASAPOĞLU, Can, “Turkey’s S-400 Dilemma”, *EDAM Foreign Policy and Security Paper Series*, No: 5, 2017.

KESKİN, Arif, “Güney Azerbaycan, İran’da Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve Yeşil Hareketi”, *21. Yüzyıl Dergisi*, Kasım 2009, ss. 15-28.

KÖSE, Talha-Ufuk Ulutaş, “Regional Implications of the Qatar Crisis: Increasing Vulnerabilities”, *SETA Perspective*, No: 31, Haziran 2017.

MONIQUET, Claude-William Racimora, “The Armenia-Iran Relationship: Strategic Implication For Security in the South Caucasus Region”, *European Strategic Intelligence&Security Center Analysis*, 2013.

MORADI, Arina, “Iran will not Tolerate Kurdish Independence: ISIS and Israel Benefit Only”, *Rudaw*, 17 Şubat 2016, <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/170220162>, (Erişim Tarihi: 08.09.2017).

MURINSON, Alexander, “The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy”, *Middle Eastern Studies*, Cilt: 42, No: 6, 2006, ss. 945-964.

ORUÇ, Tarık Ç., “Kıyıdaş Devletlerin Talepleri Çerçevesinde Hazar’ın Hukuki Statüsü ve Paylaşılması Sorunu”, *Asya’da Güvenlik Sorunları ve Yansımaları*, http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-267-2014062515asya_bol3.pdf, (Erişim Tarihi: 06.09.2017).

ÖZERTEM, Hasan S., “Turkey and Russia: A Fragile Friendship”, *Turkish Policy Quarterly*, Cilt: 15, No: 4, 2017, ss. 121-134.

SİNKAYA, Bayram, “İran-Suriye İlişkileri ve Suriye’de Halk İsyanı”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 3, No: 33, 2011, ss. 38-48.

ŞAHİN, Ali, “Bağımsız Kürdistan’a İran Ne Diyor?”, *Stratejik Ortak*, 30 Temmuz 2017, <https://www.stratejikortak.com/2017/07/bagimsiz-kurdistan-iran-ne-diyor.html>, (Erişim Tarihi: 05.09.2017).

TELCİ, Numan, “Trump’ın Ortadoğu Stratejisinde Suudi Arabistan ve İsrail”, *Star*, 27 Mayıs 2017, <http://www.star.com.tr/acik-gorus/trumpin-ortadogu-stratejisinde-suudi-arabistan-ve-israil-haber-1221712>, (Erişim Tarihi: 08.09.2017).

UZUN, Özüm S., “The Arab Spring and Its Effect on Turkish-Iranian Relations”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt: 4, No: 2, 2013, ss. 145-164.

ZAMBELIS, Chris, “China and Iran Expand Relations After Sanctions End”, *The Jamestown Foundation China Brief*, Cilt: 16, No: 5, 2016.

Structured Abstract

Turkey and Iran, whose relations have been defined with “competition” and “conflict”, have entered into a conjuncture that forced them to “cooperate”. The Middle East, where Turkish-Persian and Sunni-Shiite competition could be observed, forces Ankara and Tehran to act together like allies on the basis of the strategies of external actors. Apart from ideological, political and historical factors, efforts are being made to develop tactical cooperation by common interest. Both countries are united in shaping the perception of threats, not on certain issues that create problems between them (such as the continuity of the Assad administration in Syria, the efforts of Shi’ite groups in Iraq to create political hegemony, and Tehran’s view of Azerbaijan). Two countries are trying to create a climate of cooperation that focuses on developments in Iraq and Syria, as well as on regional affairs that is being configured by the US and Israel.

Russia, too, has a serious share in this cooperation to be created. Moscow, already in a certain alliance with Iran in a regional sense, began to follow the strategy of bringing Tehran and Ankara together in parallel with its close relations with Turkey. It is a reflection of the announcement that Russian Chief of General Staff Gerasimov will be visiting Turkey after the Iranian Chief of General Staff Bakiri. Russia wants to transform its foreign policy, shaped in an Eurasian framework, into a broader strategy to transform the international system in the context of “multipolarity”, by running alongside Iran and Turkey, which are already nervous about relations with the West and where Eurasianist tendencies are strengthened. Russia, acting in a certain consensus with China in this sense, wants to show a more active appearance in the vicinity of Iran and Turkey, especially in the context of South Caucasus, Middle East and Central Asia.

The problematic appearance of Turkey’s relations with the US and the breakdown of its relations with the EU push Ankara to follow an influential foreign policy that is “disconnected” from the West and takes its own interests more prominently. In Iran, the “hopeful” environment in the context of relations with the West after the Treaty may also have been raised after Trump’s anti-Iranian attitude. In this framework, both

countries feel obliged to come together against the Qatar Crisis and the anti-Iranian environment that the US is trying to create in the Middle East, and also against the new scheme that is evident by the ISIS attack in Tehran. The legitimization of the US regarding PYD/ YPG in Syria, whom Turkey regards as a “terrorist organization”, also distances Turkey from the United States. Finally, the inclusion of Erbil in the preparations for independence has been a factor bringing together Ankara and Tehran in the context of Iraq’s “territorial integrity”. Because both countries see the creation of a large Kurdish political entity in the north of the Middle East that could threaten their territorial integrity. The most serious support for the discourse of independence comes from Israel, proves that a great threat is on the door especially for Iran. Both countries have decided to work more closely because the new US-backed Saudi Arabia-Egypt-Israel cooperation in the Middle East is regarded by Turkey and Iran as a threat to their interests.

For a long time, Turkey has pursued foreign policy based on a pro-Western understanding. However, this understanding, and especially the security discourse which is highly dependent on NATO, is not well suited to the conditions of the new era. Turkey has seen this clearly by an actor regarded as a “terrorist organization” has begun to be seen as a “partner” by the closest allies and it has left alone in the fight against the ISIS. For this reason, we see that Turkey has recently moved towards an “effective” rather than “passive” foreign policy understanding. In addition to approaching Russia and Iran, trying to establish good relations with China and fiercely criticizing the current status quo of the UN Security Council, Ankara’s current inclination to Western hegemony, would place a “multipolar” character in general.